

Římské náboženství

RLB206

II. Bohové: Římský panteon a jeho struktura

1. Axiom (Poslední posvátný předpoklad)

Pax Deorum

2. Motivy

*pietas – impietas; fas – nefas; pius – impius;
rite - inrite atd.*

3. Domény

*sacra publica; sacra topographica; sacra privata;
sacra domestica*

4. Struktury

panteon (bohové a bohyně), lidé (kněžská kolegia, náboženské komunity), prostor (sakrální topografie), čas (kalendář)

5. Způsoby

rituální činnost; mýtus; morální pravidla (pravidla jednání – *exempla*); divinace (věšebný systém)

Římský panteon

- **Polyteistické náboženství**
- **Bohové se specifickými funkcemi**
- **Panteon je proměnlivý**

Co jsou to bohové: Římský pohled

- **Antropomorfní bytosti**
- **Racionální bytosti:**
  - vyžadují úctu a kult, ale ne ponížení člověka
  - sociální vztahy uvnitř římské společnosti; vztah *patronus* - *cliens*)
  - *religio versus superstitio*
- **Závazky jsou oboustranné**

Jak se bůh/bohyně stane římským bohem/bohyní?

- V oblasti **sacra publica**:
  - Římským bohem se stává to božstvo, které je za takové uznáno římským státem (senátem); závazky pak plní všichni římsští občané
- V oblasti **sacra privata**:
  - Rozhodnutí jedince, který nese veškeré závazky
- Otázka ontologického božství nemusí být zásadní
  - Náboženské uctívání člověka člověkem (problém pro chápání moderního člověka).

Raný římský panteon: *Numina*, nebo antropomorfní bytosti?

- Absence antropomorfních obrazů
- ***numina*** (sg. ***numen***).

Tvrdí totiž [tj. Marcus Terrentius Varro], že staří Římané po 170 let od založení Říma [tj. přibližně do roku 575 př.n.l.] uctívali bohy bez jejich obrazů. Kdyby tomu tak prý zůstalo, byli by bohové ctěni mnohem zbožněji.

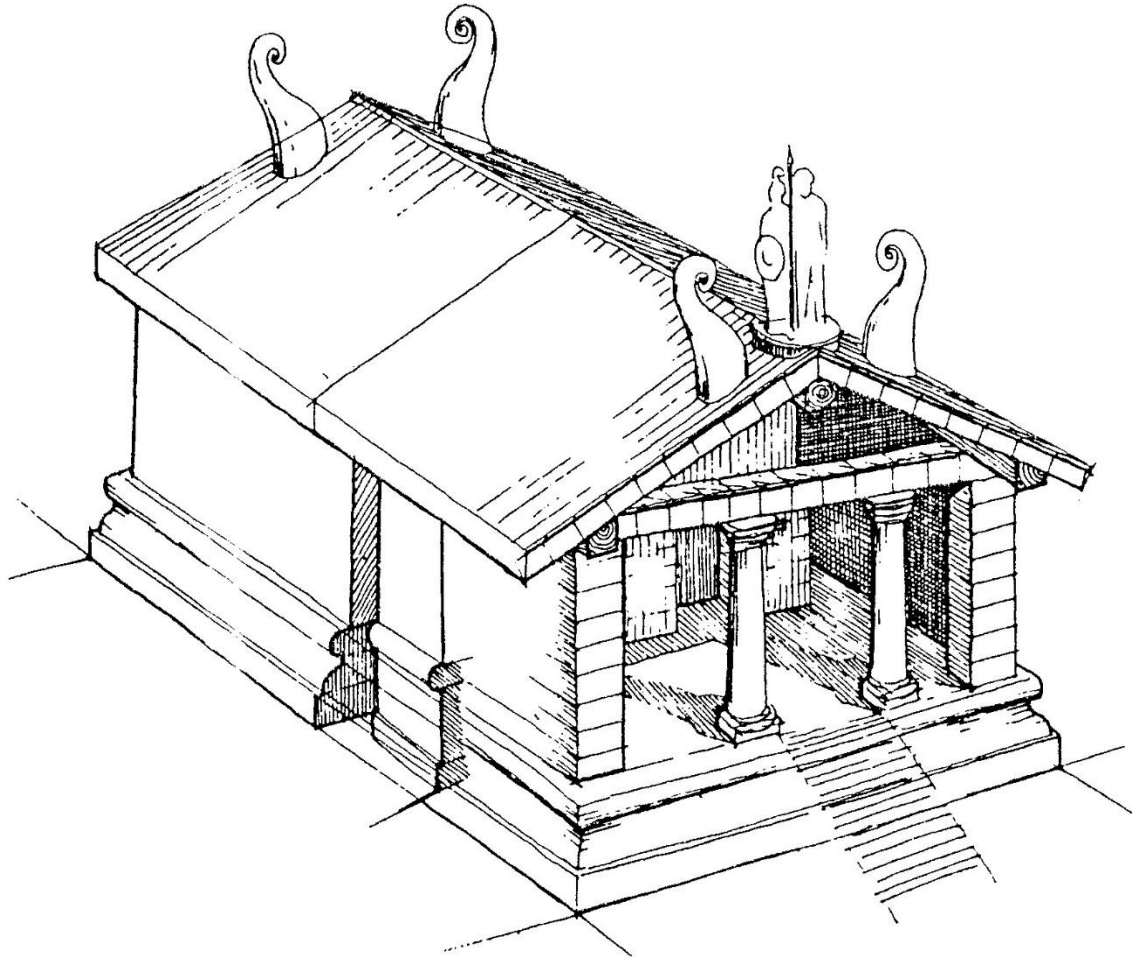
Augustinus, *De civitate Dei* IV.31 = Varro, frg. 18 (Cardauns)

Český překlad: A.Ch.

- Keramický střep s obrazem Héfaista vracejícího se na Olymp; nalezeno ve Vulcanalu (chrámu boha Vulcana) na *Foru Romanu* (datace cca. **580-570** př. n. l.).

- Terakotové sochy Minervy a Hercula z archaického chrámu na místě dnešního římského kostela **Sant'Ombono** (datace cca. 530 př. n. l.)

Struktura římského panteonu: Typologie božstev

- 1. Velcí bohové: 12**
olympských božstev;
ostatní významná božstva:
  - **Juppiter:** Zeus
  - **Neptunus:** Poseidón
  - **Pluto:** Hádés nebo Plútón
  - **Ceres:** Démétér
  - **Vesta:** Hestia
  - **Juno:** Héra
  - **Mars:** Arés
  - **Apollo:** Apollón
  - **Mercurius:** Hermés
  - **Diana:** Artemis
  - **Minerva:** Athéna
  - **Vulcanus:** Héfaistos
  - **Venus:** Afrodíté
  - **Hercules:** Héraklés
  - **Bacchus:** Bakchos
  - **Sol:** Hélios

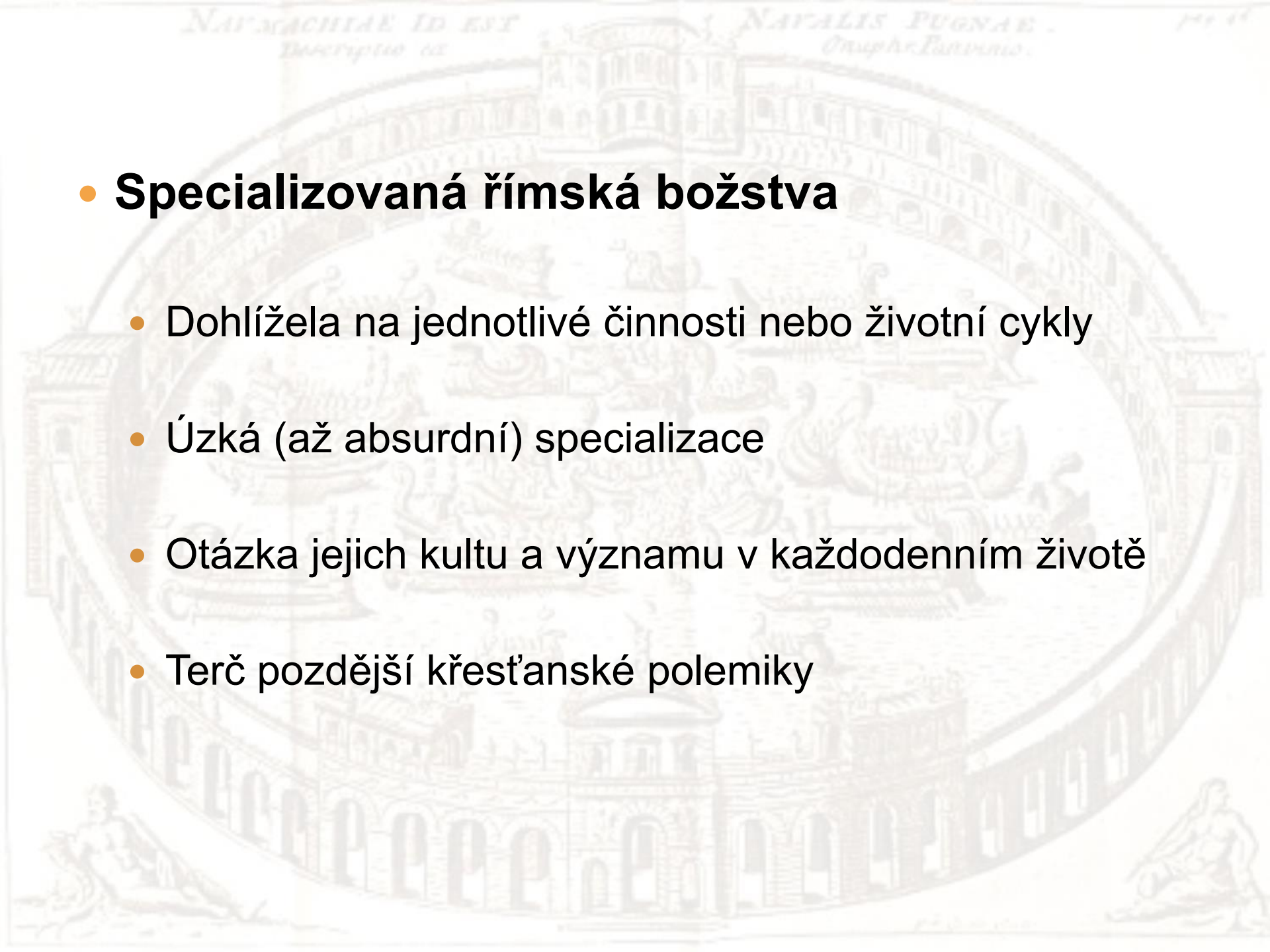
2. **Římská božstva, která nemají řecké paralely:**

Janus (velmi starobylý bůh, jeho význam však časem klesal);
Quirinus (zbožnělý Romulus); **Pater Indiges** (zbožnělý Aeneas);
Carmenta; **Flora**; **Pomona**; **Portumnus** atd.

- Případně zvláštní lokální varianty velkých bohů
- Diana Nemorensis (na minci z roku 43 př. n. l.)
- Posvátný háj (*nemus*) v Aricii
- Archaická povaha kněžství: *Rex Nemorensis*

- **Specializovaná římská božstva**

- Dohlížela na jednotlivé činnosti nebo životní cykly
- Úzká (až absurdní) specializace
- Otázka jejich kultu a významu v každodenním životě
- Terč pozdější křesťanské polemiky

- Když jsou muž a žena spojeni ve svazku manželském, je přizván bůh **Jugatinus** (*Zasnubovač*). To by šlo pochopit. Nevěsta ale musí být uvedena do domu. Je tedy povolán bůh **Domiducus** (*Domůvodič*); a aby v domě i zůstala, bůh **Domitius** (*Domácník*); a aby zůstala s manželem, bohyně **Manturna** (*Zůstavka*). Je jich potřeba ještě víc? Nač ta skromnost! (...) Proč je ložnice narvaná až k prasknutí zástupem božstev, když už se dokonce vzdálily i pomocnice nevěsty? Jistě ne proto, aby jejich tušená přítomnost pobízela k větší cudnosti, ale aby nevěsta i přes vrozenou slabost ženského pohlaví a strach z neznámého s jejich pomocí bez potíží přišla o panenství. Jsou tu tedy přítomni bohyně **Virginensis** (*Panenská*) a bůh-otec **Subigus** (*Podmaňovač*), bohyně matka **Prema** (*Přidržnice*) a bohyně **Pertunda** (*Pronikačka*), **Venuše** a **Priapus**. Co je to za způsoby? Když někdo v této záležitosti potřebuje dodat síl, copak mu nestačí jeden bůh nebo bohyně? (...) A pak, když je tu bohyně **Virginensis** proto, aby rozvázala panenský pás, bůh **Subigus**, aby se žena podvolila manželovi, bohyně **Prema**, aby ji přemoženou přitiskla a držela nepohnutou, k čemu je tu bohyně **Pertunda**? Možná by se měla začervenat a vycouvat. Ať také zbude nějaká práce manželovi! Je přece nedůstojné, aby to, od čeho má své jméno, provedl někdo jiný než on.

Augustinus, *De civitate dei* VI.9

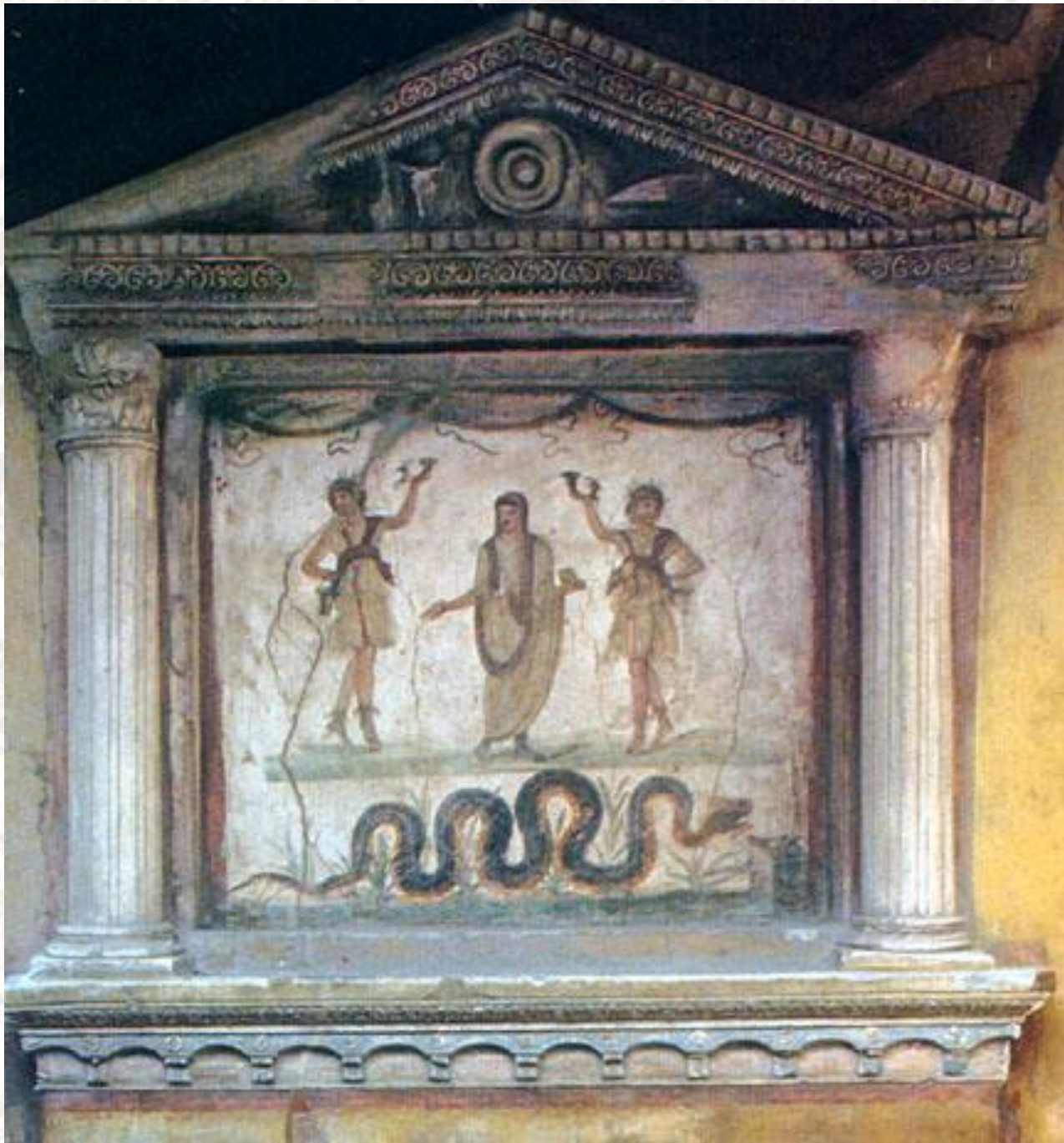
Český překlad: A.Ch.

3. Domácnostní božstva

Lares (sg. Lar): Larové

Lar familiaris: ochránce rodiny

Lares Compitales: ochránci rozcestí v jednotlivých římských čtvrtích

- **Penáti (*Penates*)**
- **Genius paterfamilias**
- **Mánové (*Manes*)**
- *Dis Manes; Divi parentes*
- *Lemures, Larvae*
- Božstva jednotlivých rodů (*gentes*):
  - Gens Iulia (*Venus, Veiovis*)
  - Potitii, Pinarii (*Hercules u Ara Maxima*)

4. Původem cizí „importovaná“ božstva

a) *Evocatio* (např. **Iuno** z Veii nebo **Venuše** z hory Eryx (Venus Erycina) na Sicílii)

b) Usmíření prodigií; vyplnění proroctví v sibylských knihách (Aesculapius, Apollo, Mater Magna Kybelé** atd.)**

c) Tzv. „orientální“ božstva cizího původu: **Ísis a Sarápis; Atargatis; Sabazios, Juppiter Heliopolitanus, Juppiter Dolichenus; Mithra atd.**

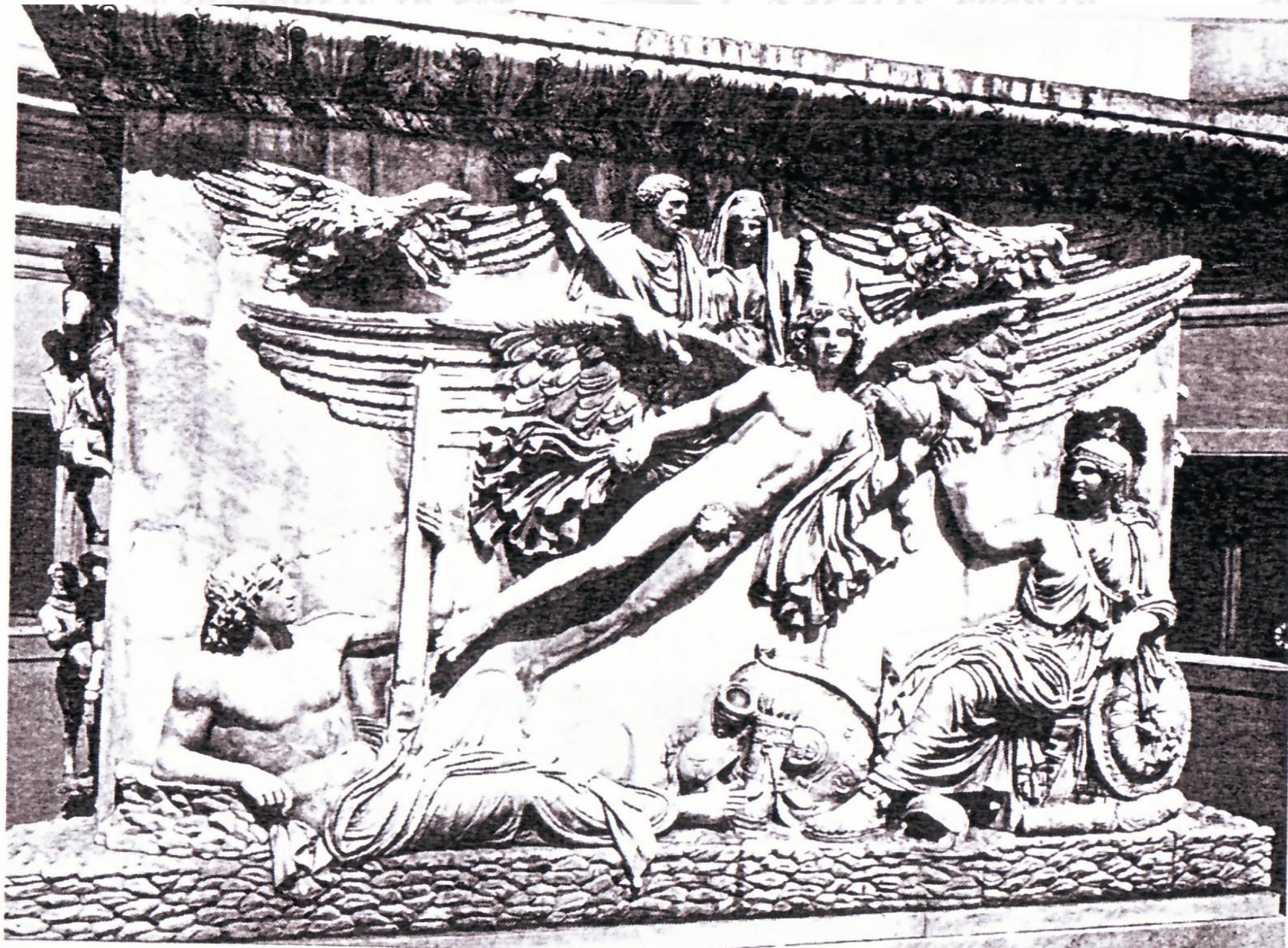
5. Zbožštěné ctnosti a ostatní abstrakta:

- Pro Řím příznačná božstva
- Vesměs šlo o pozitivní ctnosti, které měly reprezentovat vlastnosti římských elit: **Virtus**, **Honos**, **Fides**, **Mens**, **Concordia** atd.
- Zobrazovány v podobě mužských nebo ženských postav

6. Zbožnění římských císařů/císařoven

- Římské císařové nebo císařovny se po své smrti (počínaje Juliem Caesarem - *Divus Iulius*) stávají *divi* (*divae*): bohy
- Proces jejich zbožštění je nejasný:
  - Consecratio
  - Apotheosis

Apotheosa císaře Antonia Pia a jeho manželky Faustiny (cca. 161 n. l.)

Symbol *genia* císaře (orel):

Symbol *Juno* (*genia*) císařovny
(pávice):

Uctívání římských císařů: Náboženská politika, nebo politické náboženství?

- Patří k nejproblematičtějším oblastem studia antického náboženství
- **Anachronický pohled** na otázku, co je a co není náboženství
  - Dva zdroje obtíží:
    - Moderní teze o oddělenosti náboženství a politiky
    - Křesťanstvím ovlivněná vize náboženství

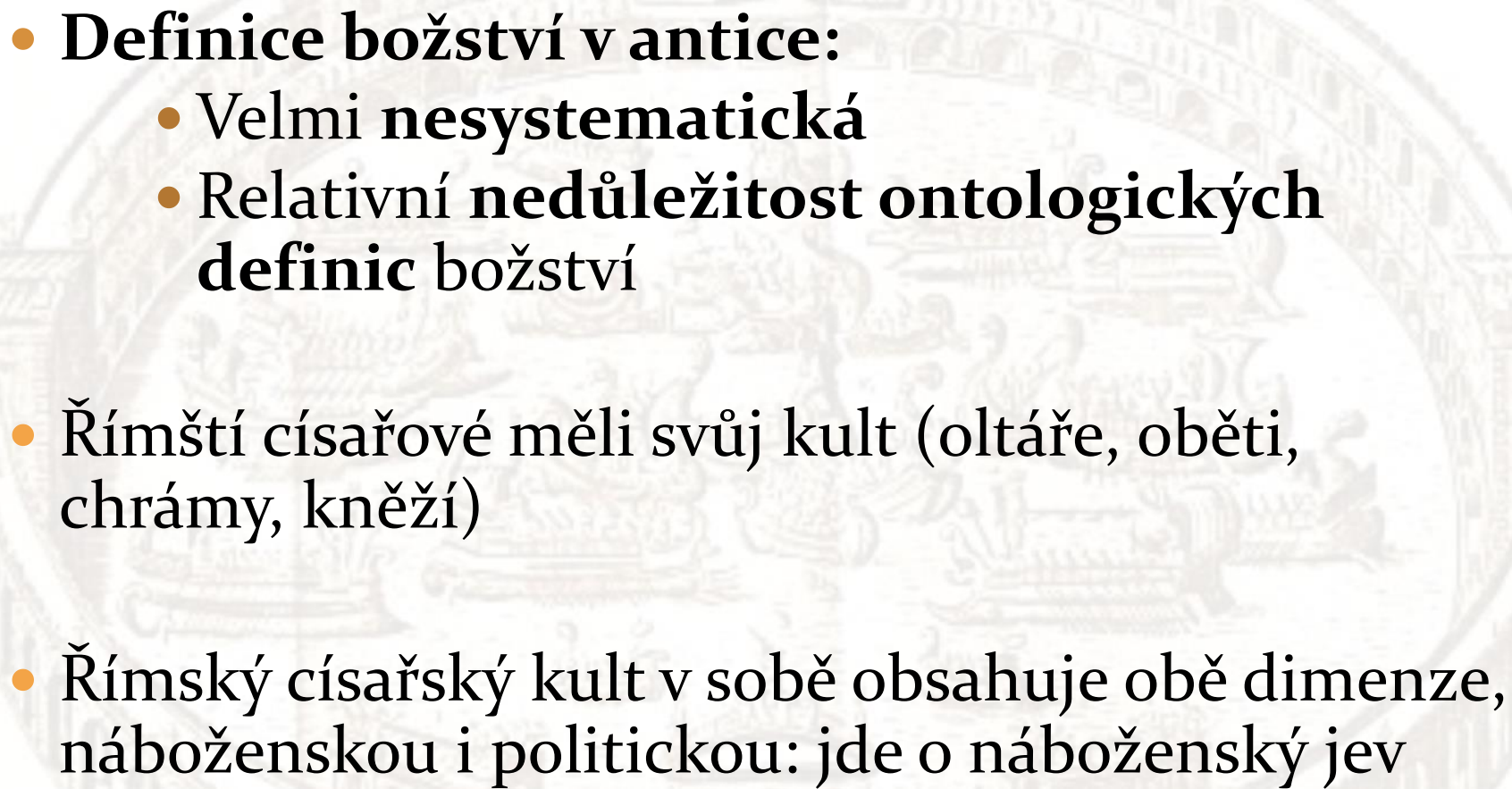

23 de Enero

-
- **Definice božství v antice:**
    - **Velmi nesystematická**
    - **Relativní nedůležitost ontologických definic božství**
  - Římští císařové měli svůj kult (oltáře, oběti, chrámy, kněží)
  - Římský císařský kult v sobě obsahuje obě dimenze, náboženskou i politickou: jde o náboženský jev